

N.B.

Ruyslinck hield van oktober 1969 tot voorjaar 1970 wekelijks een radiopraatje bij het Derde Programma (Dossier Drie), zijn 'mikro-krantjes'. Deze praatjes voor de 'mikro' van de BRT bundelde hij en zond die in het voorjaar van 1970 voor publicatie naar Manteau met de titel *Handgemeen met mondgemeen*.

Deze bundel is verloren gegaan, maar de bespreking van het boek van Harry Mulisch, *Het woord bij de daad. Getuigenis van de revolutie op Cuba* (De Bezige Bij, 1968) op 17 januari 1970 werd gepubliceerd in *Ons Erfdeel*.

Met een knipoog naar Graham Green gaf hij dit mikro-krantje de navolgende titel.

FdV

Mulisch, onze man in Havana

Ward Ruyslinck,

Harry Mulisch heeft dus 'het woord bij de daad' gevoegd en in een bezige-bij-boek van 250 pagina's zijn visie gegeven op de Cubaanse revolutie, haar ontstaan en ontwikkeling, haar beginselen en haar consequenties op politiek, sociaal en economisch gebied. Ik heb nu pas, iets méér na een jaar na het verschijnen ervan, Mulisch' getuigenis gelezen, omdat ik nu eenmaal altijd huiverig sta tegenover een boek dat als een 'must' wordt aangediend, vooral dan een boek dat zich vastbijt in een 'topical subject'. Maar ik moet zeggen dat ik het mezelf kwalijk neem, het niet eerder ter hand te hebben genomen. Het is trouwens het eerste boek in ongeveer vijf jaar, dat me geestelijk en emotioneel hevig genoeg heeft beroerd om er een deel van mijn nachtrust voor op te offeren. Het woord bij de daad is een goed gedocumenteerd en intelligent politico-sociaal traktaat, waaruit Mulisch tevoorschijn treedt als een schrander analyticus en een man met respectabele cultuurfilosofische inzichten, en tegelijk is het een onverbloemd pleidooi voor de doelstellingen en verwezenlijkingen van het Castro-regime. Dat dit pleidooi geïnspireerd is door Mulisch' bekende sociaal-geëngageerde opvattingen, eerder nog dan door de indrukken die hij heeft opgedaan bij zijn twee bezoeken aan Cuba, lijkt me nauwelijks een bezwaar, omdat de emotionaliteit van dit engagement nergens tegenstrijdigheden reveleert met de politieke en historische conclusies die hij de lezer opdringt langs informatieve en analytische weg, en dankzij een overvloed aan controleerbaar feitenmateriaal. Ik heb veeleer het gevoel dat Mulisch tijdens zijn verblijf op Cuba de gedroomde feitelijke bewijsgronden heeft ontdekt ter rechtvaardiging van een theoretische levensbeschouwing, die men tot op dat moment had kunnen doodverven – en ook door sommigen wérd gedoodverfd – als een flirt met revolutionaire ideeën. In Castro's socialistisch

bolwerk heeft, zou men kunnen zeggen, Harry Mulisch de stof gevonden die het hem heeft mogelijk gemaakt zijn vooraf ontworpen ideologisch knippatroon te realiseren. Het resultaat daarvan is een eerlijk en in enkele opzichten moedig boek, waarvan de belangrijkheid alleen kan worden betwijfeld door degenen bij wie de particuliere zegeningen van het kapitalistisch systeem de oude menselijke drang náár en droom ván maatschappelijke rechtvaardigheid hebben verstikt.

In een twistgesprek met W.F. Hermans, dat eind '69 door De Haagse Post gepubliceerd werd, verklaarde Mulisch naar aanleiding van zijn Cuba-boek: 'Voordat ik daarheen ging, hing er over Nederland een zwijgen, wat dat eiland betreft. En ik vlei me met de illusie, dat ik daar iets aan gedaan heb. Cuba is nu iets in Nederland...'. Deze uitspraak stemt me een beetje treurig, omdat ze inderdaad bewijst dat Mulisch zich vleit met een illusie: voor zover ik dit kan beoordelen ziet het er niet naar uit, dat Mulisch' 'Oratio pro Castro' de onverschilligheid van het Nederlandse volk ten opzichte van de Cubaanse realiteit heeft doorbroken. Hoewel ik, wat de algemene standpunten in het twistgesprek betreft, geneigd ben me eerder achter dat van Mulisch op te stellen dan achter dat van Hermans, kan ik Hermans moeilijk ongelijk geven waar hij tegen Mulisch zegt: 'Je bent ontzettend misleid als je denkt dat de mensen in Nederland zich écht interesseren voor dat soort dingen'. Al slaat Mulisch in zijn boek meer dan ééns de spijker op de kop, al onthult hij achtergronden en legt hij verbanden die van aard zijn om de gemiddelde Nederlander uit zijn gelukzalige sluimer te wekken, erg veel bekeringen zal dit nochtans indrukwekkende geschrift (helaas) niet maken, omdat Mulisch (of wie dan ook) met een getuigenis als dit nu eenmaal de gemiddelde Nederlander – dat wil zeggen de in zijn geijkte denkpatronen vastgeroeste burger – niet bereikt, omdat hij tenslotte met een boek als *Het woord bij de daad* alleen maar de gemoederen in beweging kan brengen van degenen wier gemoederen voordien al in beweging waren, met andere woorden omdat hij zowel door de inhoud als door het niveau van zijn boek op een publiek mikt van linkse medestanders. Wat waarschijnlijk het lot is van alle geëngageerde boeken. Als een auteur met een al dan niet geëngageerd boek aan een bestaande situatie 'iets zou kunnen doen', zoals Mulisch zegt, dan vraag ik me af waarom de zoveel grotere en bredere stroom van Vietnam-informatie van de laatste tien jaar niet veel méér heeft teweeggebracht dan het machteloze verzet van een grommende minderheid. Wellicht bedoelt Mulisch dat hij zijn landgenoten bewust heeft gemaakt van wat er in Latijns-Amerika, en in het bijzonder op Cuba, gaande is, en ik zou willen dat het waar was, dat hij daar inderdaad in geslaagd was, maar ik geloof het jammer genoeg niet. Ik veronderstel immers dat, als Mulisch met zijn Cuba-boek gehoor zou hebben gevonden bij een ruimer Nederlands publiek, het gevolg daarvan een enorme rel zou geweest zijn, die ongetwijfeld zou hebben geculmineerd in een massale stormloop tegen de Amerikaanse ambassade en consulaten. Als Mulisch' boodschap werkelijk zou zijn opgevangen en begrepen door de gemiddelde Nederlander, dan kon het nauwelijks anders of de gemiddelde Nederlander moest zich met een schok bewust zijn geworden van de schaamteloze en gewetenloze imperialistische politiek waarmee de Verenigde Staten de Zuid-Amerikaanse landen in een wurgende greep gevangen houden, want ik heb zelden een boek gelezen waarin de hegemonische aspiraties en fascistische neigingen van het nieuwe Amerika op zo'n genadeloze, maar ook lucide manier worden ontmaskerd. Maar er is blijkbaar niets

gebeurd: de gemoedsrust van de gemiddelde Nederlander werd niet in het minst verstoord door de onthullingen van een van zijn prominente auteurs, omdat het denkvermogen van de gemiddelde Nederlander zich in een gelijkaardige situatie bevindt als het Cuba van Castro – het wordt langzaam gewurgd door een ideologische blokkade, het wordt omsingeld en geïsoleerd van de waarheid door een gesloten keten van pro-Amerikaanse informatie. Eén enkel boek – laat het dan ook een boek van Harry Mulisch zijn en de openbaring wezen van een briljante geest – kan deze blokkade niet doorbreken, en waarschijnlijk zullen ook twintig of dertig Cuba-boeken van Mulisch daartoe niet in staat zijn.

Daarom vind ik eigenlijk *Het woord bij de daad* behalve een eerlijk, juist ook zo'n moedig boek, omdat de auteur – wat hij zelf ook moge beweren – vooraf moet hebben geweten dat hij door het schrijven ervan noch zijn literair blazoen zou kunnen vergulden (het is namelijk eerder essayistisch van opzet dan belletristisch) noch bekeerlingen erdoor zou kunnen maken. *Het woord bij de daad* beantwoordt, als ik het goed bekijk, in de eerste plaats aan een platonische behoefte van Mulisch zelf: de behoefte om zichzelf ideologisch te bevruchten, om een concreet referentiekader te vinden voor zijn geloof in een rechtvaardiger gemeenschap. Voor hem, en voor vele linkse intellectuelen, staat het Cuba van Castro model voor die rechtvaardiger gemeenschap, om redenen die in het boek ondubbelzinnig uiteen worden gezet en daarenboven ondersteund met statistische cijfers, historische feiten en citaten. Zo legt Mulisch bijvoorbeeld terecht de nadruk op een aantal maatregelen en realisaties van het Castro-bewind, die door de (meestal betaalde) vijanden van 'El Lider Maximo' gaarne worden verdoezeld. Het is nochtans geen geheim dat de Cubaanse guerrillero's radicaal een eind hebben gemaakt aan het racisme, de prostitutie en de gokspelen, dat zij door de bouw van scholen en ziekenhuizen een begin hebben gemaakt met de uitroeiing van het analfabetisme en met de publieke sanering, dat zij de corruptie, de malversaties en de chantagepraktijken van ambtenaren, legerofficieren en grondspeculanten de kop hebben ingedrukt, in een land dat vóór de revolutie, als gevolg van de monocultuur, de sluipmoorden, de raciale discriminatie, de grondspeculatie, de armoede, het analfabetisme, het voortwoekeren van de tuberculose en de zuigelingensterfte, een poel was van ellende en sociale onrechtvaardigheid, behalve voor een bevoorrechte minderheid die hoofdzakelijk bestond uit Amerikaanse miljonairs en dat soort lieden dat men in Europa, in de door Hitler bezette gebieden, collaborateurs placht te noemen. Dat met de vervulling van deze voorwaarden nog niet voldaan is aan de verwachtingen omtrent dé ideale samenleving is wel duidelijk, maar aan de andere kant laat Mulisch in zijn relaas weinig twijfel erover bestaan, dat de Cubaanse revolutie minstens toch de omstandigheden heeft geschapen die de evolutie tot een dergelijke samenleving mogelijk maken.

Mulisch' boek is misschien een partijdig boek, maar het is alleszins niet het product van een zelfgenoegzame westerse salonsocialist of overspannen huisbakken revolutionair, die zich aan holle leuzen en goedkope politieke waarheden ophijst. Op enkele sofismen na, zoals de bewering als zou het racisme een typisch 'nordisch' verschijnsel zijn, schetst het een vrij genuanceerd en geloofwaardig beeld van de heroïsche en misschien wel uitzichtloze strijd van het Cubaanse volk voor zijn rechten op een onafhankelijk bestaan, tegen een overmacht van contrarevolutionaire samenzweerders, van internationale economische en strategische

belangen, tegen wat Mulisch noemt ‘de verewuwiging’, als antoniem van ‘de verduidelijking’, de beweging, de verandering, het worden, dat kenmerkend is voor elke revolutie in de zin van ‘permanente actualiteit’, in de zin van ‘creativiteit van allen’.

Het woord bij de daad is ook een regelrechte verheerlijking van Fidel Castro, Che Guevara en de overige baardige rebellen van Fidels aanhang. Als zodanig komt het bewust tegemoet aan de mythe Castro en aan de mythe Guevara, wat voor mij persoonlijk geen afbreuk doet aan de verdiensten en kwaliteiten van dit voortreffelijk document, maar ik stel me wel voor dat het door sommigen te goeder of te kwader trouw gehanteerd zou kunnen worden als een argumentum ad populum, en op grond daarvan als wraakbaar worden afgedaan. Daar staat natuurlijk weinig tegenover, behalve het feit dat een argumentum ad populum niet per se van een valse voorstelling hoeft uit te gaan, en behalve misschien de overweging waarmee Mulisch zelf het 28ste hoofdstuk van zijn Cuba-boek opent: ‘Het is in Nederland geen deugd om iemand te bewonderen. Wie dat doet, wordt daarmee zelf automatisch waardeloos. Van alles wordt de bewondering wel het minst bewonderd; de bewondering heeft altijd ongelijk, aangezien immers niemand bewonderenswaardig is. Wij zijn maar mensen en altijd is er wel ergens een steekje los’.

Het kan Mulisch misschien geruststellen dat ik zijn Cuba-boek wel degelijk bewonderenswaardig vind, en dat ik daarbij gaarne het risico loop mijn oordeel, krachtens zijn eigen vaststelling, als waardeloos te horen bestempelen. Al is Mulisch, onze man in Havana, inderdaad maar een mens en al is er aan zijn betoog allicht wel ergens een steekje los: zijn ‘woord bij de daad’ is méér dan een woord, het is een daad – een daad bij de daad.

Ward Ruyslinck